

д. філос. н., доцент Мальцева О.В.
ДВНЗ «Приазовський державний технічний університет» (м. Маріуполь, Україна)

ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРИНЦИПУ НАСТУПНОСТІ ТА СПАДКОЄМНОСТІ В ЗМІСТІ ГРОМАДЯНСЬКОЇ ОСВІТИ: СОЦІАЛЬНО-ПЕДАГОГІЧНИЙ АСПЕКТ ПРОБЛЕМИ

Постановка проблеми. Громадянська освіта – один із основних засобів формування громадянської культури. Складовими громадянської культури є громадянська освіченість, компетентність, досвід громадянської участі у суспільному житті, громадянська зрілість особистості, що визначається духовно-моральними якостями, ціннісними орієнтаціями та світоглядно-психологічними характеристиками особи. Про доцільність впровадження в систему освіти громадянської освіти в Україні почали активно розмірковувати з початку 2000-х років. Курс громадянської освіти «Ми – громадяни України» (2001), розроблений Всеукраїнською асоціацією викладачів історії та суспільних дисциплін «Нова доба», від початку було впроваджено в систему шкільної освіти як факультативний [1]. Згодом в Україні було реалізовано проект ЄС «Громадянська освіта – Україна» (2005-2008) та українсько-швейцарський проект «Сприяння впровадженню освіти для демократичного громадянства» (2010-2012). Однак тривалий час питання про введення курсу громадянської освіти як основного предмету в системі шкільної освіти лишалося відкритим .

Актуальність дослідження. З 2019 року курс «Громадянська освіта» запроваджено в школах України як інваріативний. В основу курсу покладено Глобальні цілі ООН, Декларацію ООН з освіти та виховання в області прав людини, Хартію Ради Європи з освіти для демократичного громадянства й освіти з прав людини, Практичні пропозиції щодо розвитку компетентностей для демократичного громадянства в новій українській школі, Керівні принципи ОБСЄ щодо освіти в галузі прав людини для системи середньої школи, що передбачає консенсус між національним і загальноєвропейським змістом громадянської освіти. Незважаючи на значні досягнення в охопленні громадянською освітою учнівської молоді, досі нерідко такі курси суспільно-гуманітарного спрямування сприймаються в системі шкільної освіти як вторинні. Тож є потреба у наступності, розширенні та заглибленні знань, навичок та умінь студентів з громадянської освіти в умовах вищого навчального закладу.

Мета дослідження – обґрунтувати необхідність забезпечення наступності та спадкоємності громадянської освіти в умовах вищого навчального закладу, виявити мету, методи, оцінку, інструменти доданої академічної вартості та очікувані результати щодо вивчення студентами курсу «Громадянська освіта».

Принцип наступності та спадкоємності в змісті освіти – це принцип, який полягає в тому, щоб на кожній вищій за рангом сходинці освіти при визначенні певного змісту навчання враховувалося все те, що було засвоєно на ранніх ступенях; з орієнтацією на це розробляється склад і структура змісту навчального матеріалу, а також організація навчального процесу. Успішним є навчання, за якого всі етапи доповнюють один одне, готують для продовження вивчення нового матеріалу, засвоєння нових знань, умінь, навичок, але при цьому не викликають труднощів. Про реалізацію принципу наступності та спадкоємності освіти свідчить встановлення необхідних зв'язків і правильного співвідношення між структурними частинами навчального предмету дисципліни.

Необхідні умови для реалізації цього принципу створило приєднання України до Болонського процесу, перехід до безперервної освіти, що своєю чергою передбачає послідовну та взаємопов'язану низку задач на протязі всього процесу навчання, а також зв'язок і узгодженість усіх компонентів системи освіти на кожній його сходинці [2].

Моделювання громадянської освіти на підставі принципу неперервності, наступності та спадкоємності передбачає реалізацію й інших принципів. Принцип науковості означає відповідність змісту рівню розвитку науки та техніки [3, с.15-17]. Принцип систематичності означає, що засвоєння знань в певній системі і чіткій логічній послідовності.

Рівень інтелектуальної підготовки, самоусвідомлення та готовності до громадянської участі студента вищого навчального закладу значно вищий за рівень підготовки школяра [2]. Тож енергію пізнання, жагу до соціальних перетворень, що притаманна студентам, можна спрямувати на суспільно корисну діяльність завдяки зміщенню акцентів у курсі громадянської освіти з когнітивних зусиль на практичні.

Враховуючи принцип наступності та спадкоємності, цілі вивчення курсу «Громадянська освіта» у вищій школі можна визначити так:

- поглибити, оновити та систематизувати знання про демократію, громадянське суспільство та його інститути;
- створити умови для набуття студентами практичного досвіду громадянської дії, демократичної поведінки та конструктивної взаємодії;
- розкрити сутність та важливість верховенства права, конституціоналізму, законності дій усіх інституцій влади та дійових осіб політики, визнання й дотримання ними демократичних правил та процедур, налагодження розвиненої, ефективної системи правосуддя, впровадження сучасних форм адміністративної діяльності;
- розвинути явлення про значення різних форм громадянської участі, функціонування організованого й активного громадянського суспільства, незалежних ЗМІ та громадської думки як демократичних інституцій, а також партій, виборів, діяльності організованих груп інтересів, через які здійснюється безперервний зв'язок громадян і влади;
- ознайомити із сучасними викликами в демократичній державі та способами реагування на них через здійснення економічної, соціальної, етнокультурної, гендерної та освітньої політик;
- сформувати навички конструктивного вирішення соціальних конфліктів, запобігання дискримінації на підставі норм права, соціального партнерства, громадянської участі у взаємодії зі владою.

Навчальна діяльність за таких умов має забезпечити наступність здобутих в шкільній освітній системі знань та навичок із громадянської освіти; переорієнтувати переважаючий в Україні, як і в більшості країн постсоціалістичного табору, знанієвий (енциклопедичний) підхід до громадянської освіти, який не надає необхідних навичок та компетентностей реалізовувати отримані знання на практиці, на практико-орієнтований підхід, що передбачає чітко визначені практичні результати. У східних регіонах України, що постраждали від російської агресії, запровадження такого курсу надасть можливість простежити динаміку змін та типові складнощі, що виникають у процесі громадянського виховання в умовах гібридної війни, цілеспрямованих інформаційних маніпуляцій тощо.

Головним індикатором оцінки академічної доданої вартості щодо вивчення цього курсу мають стати ситуативні тести для моніторингу розвитку громадянських компетентностей студентів. Приміром, вдалий моніторинговий інструмент було

розроблено за аналогією апробованого у рамках інноваційного освітнього проекту всеукраїнського рівня «Формування та оцінювання громадянських компетентностей в освітньому процесі на рівні базової середньої освіти», який Програма підтримки освітніх реформ в Україні «Демократична школа» Європейського Центру ім. Вергеланда реалізує у співпраці з МОН. Інструментарій моніторингу розроблено відповідно до Рамки компетентностей для культури демократії (Рада Європи, 2018). Цей моніторинг оцінює не індивідуальні результати окремих студентів чи роботу конкретних викладачів. Він дає можливість з'ясувати рівень розвитку громадянських та соціальних компетентностей студентів (скажімо, на початку вивчення курсу), на підставі отриманої інформації спланувати роботу зі студентами – і на завершення провести повторний моніторинг, щоб оцінити результативність проведеної роботи й отримати інформацію щодо того, з якими складовими компетентностей працювати надалі.

Оцінювання навчально-виховного процесу спирається на діяльнісний компонент. Застосовується принцип самооцінювання, що сприятиме формуванню громадянської компетентності студентів (вмінню аналізувати власний поступ, приймати рішення щодо вдосконалення власних навичок, а також спонукати до управління процесом власного навчання – і становлення як активних громадян демократичного суспільства). Моніторинг знань через кількісні показники (динаміка академічних оцінок здобутих знань студентів протягом вивчення курсу). Моніторинг навичок та умінь через якісні показники (опитування, тестування) – якості, набуті завдяки практичному досвіду (участь студентів у волонтерському русі, міських та обласних проектах, досвід створення соціальних підприємств, заснування громадських організацій, участь студентів у вітчизняних та міжнародних наукових конференціях, підготовка дослідницьких проектів щодо розвитку демократії в Україні тощо).

Серед головних методів та технологій викладання будуть ефективними: інтерактивні методи роботи зі студентами, інформаційно-комунікаційні технології, методи практико-орієнтованого підходу у навчанні: зустрічі з діячами місцевих органів влади, членами громадських організацій, громадськими активістами, волонтерами, представниками засобів масової інформації, іншими цікавими людьми, які обрали активну й відповідальну громадянську позицію, екскурсії до органів влади, редакцій ЗМІ

тощо активізуватимуть освітній процес, сприятимуть залученню студентів до участі у соціальних проектах місцевих громад [4; 5; 6].

Очікувані результати навчально-пізнавальної роботи студентів із громадянської освіти спираються на такі наскрізні змістові лінії: «Громадянська відповідальність», «Розв'язання соціальних конфліктів», «Підприємливість та фінансова грамотність». Громадянська освіта у вищій школі має бути спрямована на формування громадянської компетентності студентів, зокрема: *соціально-комунікативної; інформаційно-медійної; розв'язання соціальних конфліктів, проблем; відповідального соціального вибору й прийняття рішення; громадянської участі.*

Висновок. Впровадження в систему вищої освіти курсу з громадянської освіти є доцільним та відповідає європейським стандартам щодо неперервності, наступності, спадкоємності навчання протягом життя.

Література

1. Пометун О. Формування громадянської компетентності: погляд з позиції сучасної педагогічної науки. *Вісник програми шкільних обмінів*. 2005. №23. URL: <http://visnyk.iatp.org.ua/visnyk/issue;23/> (Доступ з екрану 23.12.20).
2. Циба В. Життєва компетентність у соціальній психології. *Кроки до компетентності та інтеграції в суспільство: Науково-методичний збірник*. – К.: Контекст, 2000. С. 87-93.
3. Головка М. В. Використання можливостей нових інформаційних технологій у навчанні. *Зб. Наукових праць К.-Подільського державного педагогічного університету: Серія пед.* – Коломия: ВПТ "ВІК", 2011. Вип.7. С. 15-19.
4. Громадянська освіта: Книга для вчителя / Р. А. Арцишевський, Т. В. Бакка, І. М. Гейко та ін. Львів: Видавництво ТЕКА, 2002. 158 с.
5. Інтерактивні технології навчання: теорія, практика, досвід: Метод, посіб. / Авт.-укл. О. Пометун, Л.Пироженко. К.: А.П.Н., 2002. 136 с.
6. Подмазин С. Личностно-ориентированное образование: Социально-философское исследование. Запорожье: Просвіта, 2000. 250 с.